

וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת-יָמֵינוּ
 וַיָּשֶׁת עַל-רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַצֶּעִיר וְאֶת-שְׂמָאלוֹ
 עַל-רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שֶׁכַּל אֶת-יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר׃
 וַיְבָרֶךְ אֶת-יֹוסֵף וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְכֹוּ
 אֲבֹתַי לְפָנָיו אֲבָרְכֶם וַיִּצְחַק הָאֱלֹהִים הַרְעָה אֹתִי
 מֵעוֹדִי עַד-הַיּוֹם הַזֶּה׃ הַמֶּלֶךְ הַגָּאֹל אֹתִי
 מִכָּל-דָּע וַיְבָרֶךְ אֶת-הַנְּעָרִים וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמֵי וְשֵׁם
 אֲבֹתֵי אֲבָרְכֶם וַיִּצְחַק וַיִּדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃

ת"א (יד) שכל את. מנחם נג: (טו) האלהים. פסחים ק"ט. התהלכו אבותי לפניו. עקידה שער ק' ס' הוהר פ'
 דברים (טו) המלאך. שם וידגו לרב. ברכות כ. נה: סוטה לו: מצעא פד. במרא ק"ט:

רש"י

כנגד שמאל חברו וכיון שהוא הבכור מיומן לברכה: (יד) שבב את ידיו. כמרגמו אחכמינו
 בהשכל וחכמה השכיל את ידיו לכך ומדעת כי יודע היה כי מנשה הבכור ואעפ"כ לא שם ימינו
 עליו: (טז) המלאך הגואל אותי. מלאך הרגיל להשמלת אלי בצרתי כענין שנאמר ויאמר אלי
 מלאך האלהים בחלוש יעקב וגו' אנכי האל ציח אל: יברך את הנערים. מנשה ואפרים: וידגו.
 כדגים הללו שפרים ורבים ואין עין הרע שולטת בהם:

העמק דבר

זה שהרי היה הדבר חלוי אך בו, והיה יכול לפרש
 וקהל גוים על שני בני בניו אחרים, על כן עליו
 להחזיק טובה על זה: (יד) והוא הצעיר. ביארו
 חז"ל במ"ר שהגיע לו זה בשביל שהיה מצעיר את
 עסקיו, והיינו כדאי במס' תמיד [ל"ב א'] ששאל
 אלכסנדרוס מוקדון לחכמים מה יעשה אדם ויחיה
 א"ל ימית את עצמו, ופרש"י ישפיל: שבב את
 ידיו כי מנשה הבכור. הוא מיומר, שהרי
 ידעו מענין הפרשה כי מנשה הבכור, אבל יש
 בזה עומק וכוונה, דבאמת לא היה ליעקב לשכל
 את ידיו, אלא להפוך את מעמד הבנים, אבל באשר
 מנשה הבכור, מש"ה היה מכויץ שיעמוד מנשה
 לרגל הימני של יעקב ואפרים לרגל השמאל, ורק
 את ידיו שכל שיהיה להיפך, וטעמו של דבר שאע"ג
 שהקדים יעקב את אפרים לפני מנשה, ומש"ה

היה במדבר ראש הדגל, מכ"מ בפקודי דפ' פינחס
 היה להיפך, ולא עוד אלא אפי' בפקודי דפ'
 במדבר כתוב בכל הדגלים והחונים עליו, משא"כ
 במנשה כתיב ועליו מטה מנשה, כל זה בא ללמדנו
 שלא היה אפרים קודם למנשה אלא בענייני
 רוחנים, מה שלמעלה מהליכות עולם הטבע, אבל
 בהליכות עולם היה מנשה קודם וגדול מאפרים,
 מש"ה במנין הראשון צהר חורב שהיה שכנת
 עולם על ראשם, וכל ההנהגה הייתה למעלה מן
 הטבע היה אפרים קודם, אבל בפקודי דערבות
 מואב בכניסתם לארץ שהיה כמעט בהליכות הטבע
 כמבואר להלן ובס' במדבר ודברים, מש"ה היה
 מנשה קודם, וע' מש"כ בס' במדבר בשנוי ועליו
 מטה מנשה, וזה הגיע משום דבהליכות הטבע
 מעלת הבכורה מסוגלת הרבה כמש"כ לעיל כ"ו

אונקלוס

תפג

מִיִּמְנָא דְיִשְׂרָאֵל וְקָרִיב לְוֹתִיָּה: יְ וְאֹשִׁיט יִשְׂרָאֵל ית יְמִינִיה וְשׁוֹי עַל רִישָׁא דְאַפְרִים
וְהוּא וְעִדָּא וְנִת שְׁמָא לִיה עַל רִישָׁא דְמִנְשָׁה אֲחֻפְמִינֹן לִידֹוּהי אָרִי מִנְשָׁה בּוֹכְרָא:
טו וְכָרִיד ית יוֹסֵף וְאָמַר אֱלֹהָא דִּי פָלְחוּ אַבְהַתִּי קְדָמוּהִי אַבְרָהָם וְיִצְחָק יִי דָּן יתִי
מִדְאִיתָנִי עַד יוֹמָא הַדִּין: טז מַלְאֲכָא דִּי פָרַק יתִי מִכָּל בִּישָׁא וְיָרַד ית עֹלִימְיָא
וְיִתְקַרֵּי בְּהוֹן שְׁמִי וְשׁוּם אַבְהַתִּי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיָגוֹנִי יָמָא וְיָסְגוֹן בְּגוֹ בְּנִי אֲנָשָׁא עַל
הַעֲמֵק דְּבַר

ככלל גם זה הענין של השגחה פרטית במאמר אשר התהלכו אבותינו לפניו, שהיה צוה שני אופני משמעות, ואח"כ פרט את עצמו כצוה שניה לחוד: (טז) המלאך הגואל וגו' יברך את הגוערים. האי יברך קאי גם על האלהים אשר במקרא הקודם גם על המלאך, אלא שלא אמר יברכו, שהרי גם המלאך אינו מברך אלא מדעת קונו ית', אלא שהוא בצחינה נמוכה ממעשה הבא ע"י הקב"ה בכבודו ית', מש"ה כמיצו בלשון יחיד, וכי"צ בס' שמוט י"ד כ' (א) ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק. הקדים שמו לשם אבותיו, דפי' ויקרא בהם שמי הוא מה שאומרים בצפלה אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, ויבואר צפ' שמוט שהוא על שם השגחה על ישראל בשלשה ענינים, מלחמה והגנה, פרנסה, ומדת השלוש, שבאו נגד תורה עצובה גמילות חסדים וכמש"כ לעיל י"ב י"ז, והתפלל יעקב שיקיים בהם שלש מדות הללו, וצוה יקרא בהם שם האבות, וכבר ידוע דו"ע יוסף היו מיוחדים צמדת השלוש וגמ"ח יותר מזדרך תורה ועבודה, שהיה עיקרם ציהודה ולוי כמש"כ לעיל מ"ד, מש"ה הקדים ויקרא בהם שמי חתלה, ואח"כ, ושם אבתי אברהם ויצחק. דמכ"מ היו בהם גם תורה ועבודה: וידגו לר"ב. לשון דג, היינו דירושם הארץ היה כלורת דג יהודה בראש שהוא העיקר, אחריו שבט יוסף הוא כנטן הדג הרחב הרבה

י"ט. והנה היד משמשת את הראש והדעת, והרגל משמשת הליכות הגוף לפי טבעו, ומש"ה אמרו חז"ל במלצחם עירובין ד"ע ב' יורש כרעא דאצוה, פי' הרגל טבע אצו שמהלך מעצמו בלי מחשבה ושכל, מש"ה רצה יעקב אשר מנשה יעמוד לרגלו הימנית, ושכל את ידיו להיות אפרים אך ליד הימנית, וע"ע בסמוך מקרא כ', וזהו שפי' הכחוז הטעם, כי מנשה הבורך: (טז) אשר התהלכו אבתי לפניו. עומק מלצה זו פירשו חז"ל ברצה כ"פ ר"י ור"ל חד אמר כנשיא שהולך והוקנים לפניו, וחד אמר כרועה שהולך והלאן לפניו, ומפרשי עוד למ"ד כנשיא הוא צריך לוקנים ומ"ד כרועה האן צריכים לו ואין הוא צריך להם, הביאור צוה דמשמעות אשר התהלכו אבותינו לפניו, משמעו צני פנים, אי שפרסמו את כבודו בעולם וזהו כנשיא ווקנים, שבמה שהוקנים הולכים לפניו מתגדל כבוד הנשיא, וכך היה המנהג אז, וע' ס' במדבר ט"ז כ"ה, ב' שפרנס הקב"ה אותם בהשגחה פרטית כרועה את לאנו, ושמי הכונות מוכרחות בפשט הכתוב, דמהא שלא כ"ל עצמו יחד עם האבות אברהם ויצחק, ואמר על עצמו צפ"ע האלהים הרועה אותי וגו', מוכרח כפי' הראשון, מש"ה לא רצה ליטול זה השם על עצמו שהוא פרסם את כבודו ית', וכבר נענש יעקב על כי"צ כמש"כ לעיל ל"ג כ', ומללא אמר יעקב האלהים הרועה אותי ואת אבותי, מוכרח שכבר

הרחב דבר

(א) והנה אמר יעקב לענין פרנסה האלהים, ולענין גאולה המלאך, באשר ראה צדקה"ק כי כך תהיה המעלה היומר גבוה של זרע יוסף, וכדאי צמגילה ד"ג שבשעה שראה יהושע ציריחו את המלאך אלל אמש ציטלתם חמיד של בין הערבים ועכשו ציטלתם חלמוד תורה אלל יהושע על איזה מהם באת אלל המלאך עתה באחי, וכבר נדחקו רש"י בסנהדרין דמ"ד והמוס' כאן להראות רמו לזה הדרוש, ויותר תמוה דלפי שטח המאמר משמע שהמלאך בא נגד ישראל בשציל החטא, והרי בפשטא דקרא אינו כן, וגם במדרש צפ' זו מצואר שצוות המלאך מתוך אפורני רגליו של יהושע ואלל אל מדיחני בשם שדיחתי משה רבך, אלא כך הענין, יהושע ידע ודאי שהמלאך בא לעזור את ישראל, ויהא דמקשה בגמ' מהא שאין נותנים שלום צלילה וכו', לא כפרש"י שם שהוכיח שהיה לילה דאי ציממא

מִיּוֹן וּלְבֶן-שָׁנִים מֵחֶלֶב: פ זְבוּלָן לְחֹף יָמִים
 יִשְׁכֵּן וְהוּא לְחֹף אֲנִית וַיְרַכְתּוּ עַל-צִידוֹן: פ
 י יִשְׁשָׁכָר חֶמֶר גָּרָם רֶבֶץ בֵּין הַמִּשְׁפָּתִים: טו וַיֵּרָא
 מִנְּחָה כִּי טוֹב וְאֶת-הָאָרֶץ כִּי נַעֲמָה וַיֵּט שְׁכֶמוֹ

תו"א ולבן שנים. כמוכז טס (יג) זבולן לחוף. פסחים ד. (יד) יששכר. נדרים כ: סוטה יא: ב"ק יז. נדה לא. (טו) וירא מנחה כ"י. עקריס פ' אחרון

רש"י

שומי יין עיניהם מאדימין: מו"ב. מרוב חלב שיהא זארו מרעה טוב לעדרי זאן. וכן פירוש המקרא אדום עינים יהא מרוב יין ולבן שנים יהא מרוב חלב. ולפי מרגומו עינים לשון הרים שמשם זופים למרחוק. ועוד מרגומו צפנים אחרים לשון מעיינות וקילות היקבים ועוהי יקבים שלו ולשון ארמי הוא זמס' ע"א (דף ע"ד) נעוה ארמחו יחוורן בקעתיה מרגום שנים לשון שני הסלעים: (יג) לחוף ימים. על חוף ימים תהיה ארצו חוף כמרגומו ספר מרק"א בלע"ז (דיא מארק. דיא גרענע איינעס לאנדעס אדער בעירקעס) והוא יהיה מזוי מדיר על חוף אניות במקום הנמל שאניות מביאות שם פרקמטיא שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא וממלאא מזון לשבט יששכר (תנחומא) והם עוסקים בתורה הוא שאמר משה שמח זבולון בלאתך ויששכר באהליך (דברים ל"ג) זבולון יואא

העמק דבר

מזער, ע"כ פירש, והוא. עסק ימים שיסכון עליו, יצא לחוף אניות. מקום נמל שנכנסים משם לאניה ולסחורה: וירכתו. רגלו, ומקום שמניח ירכו עליו לשאוף ממנו שפע פרנסה, הוא ע"צ צידון. שהיה מקום סוחר ארץ, כדכתיב ביטעיה כ"ג סוחר צידון עובר ים מלאוף, וזבולון היו רגלים באניה לצידון, וזוה היה להם שפע פרנסה. והנה הקדים יעקב ברכת זבולון ליששכר, משום

הכללות, אבל א"כ היו שינוי אדומות וכדאי' בנדה פ"ג [כ"ד ב'] על עצמות שאחר מיטה דמי שזותה יין חי עצמותיו שרופות, על כן אמר, ולבן שנים מו"ב. שמלבין שינוי ע"י שמיית חלב, שיהיה הרבה חלב זאן בחלקו, כידוע שהציאו לביהמ"ק כצפים מחברון אשר ביהודה: (יג) לחוף ימים ישכון. והיה אפשר להבין שהיה התכלית מזה כדי ללוד דגים או חול שבשפת הים, והוא דבר

הרחב דבר

יש כזה בנציאים וכמוזים, וע"ע מש"כ בס' דברים ו' ד', ובחבורי העמ"ש שאילתא קס"ז אות ה'. והיה אז המוכחה על ענין מחלון וכליון שהיו גדולי ישראל וראשי ישיבות צבית לחם, אבל לא היו עמלים צמורה כל זרקה, על כן לא עמדו על ההלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, ומש"ה לא גיירו את ערפה ורות כדאי' במדרש רות, ונעשו הרבה עד שבא בועז והנהיג את ישראל. וזהו ביאורו, ואתה בית לחם אפרתה, הישיבה המוכנה בשם אפרתה, כמו שראש ישיבה נקרא בשם אפרתה, צעיר להיות באלפי יהודה, קטנה מלהיות ישיבה באלפי יהודה, ממך לי יצא להיות מושל בישראל, מציית לחם עמיד ללאת מושל בישראל, ומוציאותיו מקדם מימי עולם, מכבר היה מוכן שיהיה נמלא מצוות הנמצאות בסדום וכדאי' ביצמות דע"ז א', לבן, שאתה צעיר בלי יגיעה צמורה ואיך יודע כל זה, יתנב, הקב"ה לפגעי הזמן, ע' ס' במדבר כ"א ג', עד עת יולדה ילדה, היא רות שילדה והיה גם אותו הולד גם ויתר אחיו, מצוות מואב, ישובון על בני ישראל, ומי הגיע לזה, ועמד ורעה בעוה ה', רמו על בועז והיה שופט והוא אבן מציית לחם, בגאון שם ה' אלהיו, שמקן לשאל בשלום שם ה', כדאי' שלהי מס' ברכות, וישבו, ציח לחם לכבודם, כי עתה יגדל עד אפסי ארץ, באשר יצא ממנו דוד וכל זרע המלוכה. וכל זה הביט יעקב בצרכמו:

ים
ט
ז
ז
ז
וידא
ירוש
ומס
ולשון
עים:
דיא
הנמל
(ומא)
יולא
עליו
משס
זמניה
זע
שעיה
היו
קסה
משס
מסחה
כיו
לח
מח
שס
זתה
זלכ
מרה
לחו
לח
לח

בְּכַרְמוֹהֵי יְטוּפוֹן נְעוּוְהֵי בְּחֵמֶר יַחְזֶרְךָ בְּקַעֲתִיָּהּ בְּעַבּוֹר וּבְעֶדְרֵי עֲנָא: יג זְבּוּלֵן עַל
סֶפֶר יְמָמָיָא יִשְׂרָי וְהוּא יִכְבֵּשׁ מְחֻזֵּין בְּסַפִּינָן וְטוֹב יָמָא יָכּוּל וּתְחֻמְיָהּ יְהֵי מְטָי עַל
צִידוֹן: יד יִשְׁשַׁכְר עֲתִיר בְּנַכְסִין וְאַחַסְנָתִיהּ בֵּין תְּחֻמְיָא: טו וְחָזָא חוּלְקָא אָרִי טַב
וְיַת אָרְעָא אָרִי מְעַבְדָּא פִירְוִן וּכְבֵּשׁ מְחֻזֵּי עֲמָמָיָא וּיְשִׁיצֵי יַת דְּרִירוֹן וּדְאִשְׁתָּאָרוֹן
רש"י

בפרקמטיא וישכר עוסק בחורה זאהלים (תחומא): וירכתו על צידן. סוף גבולו יהיה סמוך
לצידון. ירכתו סופו כמו ולירכתי המשכן: (יד) יששכר חמור גרם. חמור בעל עצמות סובל
עול חורה כחמור חזק שמטעיגין אותו משא כד: רובץ בין המשפתיים. כחמור המהלך ביום
ובלילה ואין לו לינה בבית וכשהוא רוצה לנוח רוצץ בין החומות המחומי העיירות שמוליך שם
פרקמטיא: (טו) וירא מנוחה כי טוב. ראה לחלקו ארך מזוכת וטובה להוליא פירות: ויא
שכמו לַסְבוֹדָּא. עול חורה: ויהי. לכל אחיו ישראל: לָמוּס עובד. לפסוק להם הנוראות של חורה
וסדרי עזרון שנאמר ומנני ישכר יודעי צינה לעמים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים
(ד"ה א' י"ג). מאתים ראשי סנהדראות העמיד וכל אחיהם על פיהם: ויא שכמו. השפיל שכמו

העמק דבר

שהיה זבולון מפרנס ומקיס חורת ישכר שהיו
יושבי אהלים במנוחה כאשר יבואר, משא"כ מנשה
ואפרים שלא היה מנשה סיבה ומשען לחורת
אפרים, ע"כ הקדים את אפרים לפני מנשה וכמו
שכתבנו לעיל מ"ח כ': (יד) יששכר חמר גרם.
צימי שפוט השופטים בעוד לא היה מלוכה בישראל,
היה הנימוס אשר כל שבט מפריש אחיך סך חיל
והנאחזיהם לשמור המדינה, ושבט יששכר לא
היה מפריש אנשי חיל, כדמוכח מהא דבעת המליכו
את דוד וצאו מכל שבטי ישראל לאלפים ורצבות,
ורק משבט יששכר לא באו כי הם מאתים איש
יודעי צינה וכל אחיהם על פיהם, והיינו משום
שלא היו אנשי מלחמה. ומוכח עוד מדכתיב בס'
דה"א א' ז' ולצני יששכר וגו' גצורי חיל לחולדותם
מספרם צימי דוד וגו', ולא כתיב כזה בכל השבטים,
והיינו משום שכל השבטים היה כזה גם לפני
מלך דוד, אבל שבט יששכר לא נמנו להיות גצורי
חיל עד שמלך דוד וגזר עליהם להמנות למלחמה.

הרחב דבר

(א) וע"ז המקרא בא ישעיה הנביא כ"ח בהשפטו עם תלמידי חכמים משיבי מלחמתה של חורה שדורו, ששגו
בשכר ובחטונות בני האדם, ואמר אשר אמר אליהם זאת המנוחה הניחו לעיף, וזאת המרגעה, פי' מה
שאמר יעקב אבינו שהיא מנוחה, אין הכונה שאין צריך להיות עמל זה ש"ו, אלא הניחו לעיף, לאחר שעמל ועיף
זה אז החורה עומלת לו ממקום אחר, להצליחו יותר מכה עיונו ועמלו, וכדא"י בקהדרין דף ז"ט עה"פ נפש עמל
עמלה לו, וזאת המרגעה, עוד מזה הטעם נקראת מנוחה משום שאחר העמל זה הנפש מרגעת ונחת לה מזה
העמל, לא כעמל של הליכות העולם שאין מרגעת הנפש, ומנוחה מלשון נחת, וזה פי' מאמר הנביא הנוגע לחיבת
מנוחה, וכל המאמר מצויר בקדמת העמק חלק שי' אות ו' בס"ד: